

7 KWALITEIT VAN ONDERZOEK IN HET HBO

Daan Andriessen Inholland, Annelies de Jeu Hogeschool Utrecht, Hilleke van der Reijden Hogeschool Utrecht en Ben Emans Hanzehogeschool Groningen

Onderzoek binnen het hbo in Nederland krijgt steeds meer vorm. Inmiddels zijn er meer dan 450 lectoren in het hbo actief bij meer dan 400 lectoraten. Met de groei van het onderzoek klinkt ook steeds luider de roep om verbetering en borging van de kwaliteit van onderzoek. Ook de ontwikkeling van Open Access van onderzoek versterkt die roep.

In de discussie over de kwaliteit van onderzoek in het hbo wordt al snel gedacht aan het ontwikkelen van outputindicatoren en het meten van output van lectoraten. Dat is maar een van de vele instrumenten die ingezet kunnen worden om de kwaliteit van onderzoek te bevorderen. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van mogelijkheden om de kwaliteit van onderzoek in het hbo te vergroten aan de hand van een eenvoudig model van het onderzoeksproces. Er blijken allerlei initiatieven op het gebied van kwaliteit van onderzoek in het HBO te lopen, waarbij de meeste overigens nog in de kinderschoenen staan. Het model helpt om al deze initiatieven in samenhang te beschouwen. Dit hoofdstuk is een korte samenvatting van de wiki over dit onderwerp¹.

Mogelijkheden om kwaliteit in onderzoek te vergroten

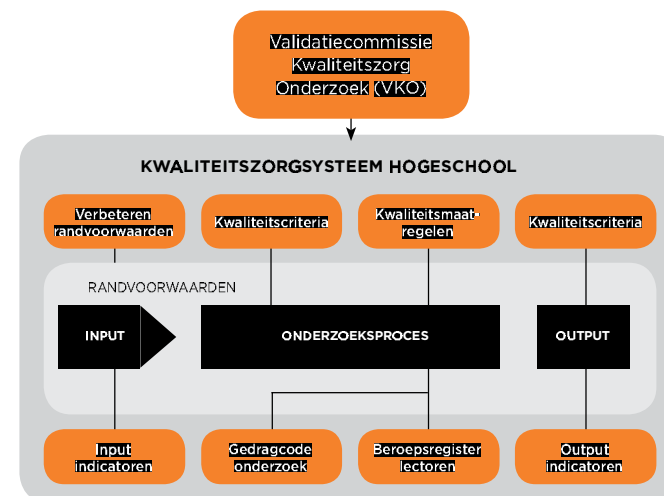
Het onderzoeksproces bij hogescholen speelt zich af tussen input (geld, middelen, mensen, informatie etc.) en output (kennis, publicaties, relatienetwerken etc.). Het onderzoeksproces kan alleen goed verlopen wanneer binnen de hogeschool aan bepaalde randvoorwaarden wordt voldaan, zoals bijvoorbeeld een klimaat van professionele nieuwsgierigheid en de juiste competenties bij de

onderzoekers. Het model (figuur 1) biedt aanknopingspunten voor het verbeteren van de kwaliteit van onderzoek.

1. Verbeteren van de randvoorwaarden voor onderzoek

Goed onderzoek staat of valt met de juiste randvoorwaarden. In verschillende onderzoeken en rapporten van de voormalige Stichting Kennisontwikkeling hbo (SKO)² worden genoemd:

- Een stevige koppeling van onderzoek en onderwijs en een blijvende aandacht voor de professionalisering van docenten, lectoren en onderzoekers.
- Het onderzoek van een lectoraat moet zich richten op kennis die gevraagd wordt vanuit de economie en de samenleving.
- Om het praktijkgericht onderzoek in de hogescholen goed van de grond te krijgen is op termijn een volwaardige tweede geldstroom nodig voor de hogescholen. Zo worden hogescholen gestimuleerd om in competitie geld te werven voor praktijkgerichte onderzoeksprojecten.
- Het is nodig dat hogescholen een gericht en samenhangend *human resource management* beleid volgen.
- Verankering van deskundigheid en betrokkenheid bij de inhoud van onderwijs en onderzoek op alle bestuurlijke niveaus, inclusief het College van Bestuur.
- Bundeling van lectoraten in kenniscentra ten behoeve van meerdere opleidingen.

Figuur 1: model van het onderzoeksproces t.b.v. kwaliteitsbevordering

¹ <http://wiki.surffoundation.nl/display/kwaliteitOnderzoekHBO/Kwaliteit+van+onderzoek+in+het+HBO>

² www.skohbo.nl/

2. Bevorderen van goed gedrag van de onderzoeker

Kwaliteit van onderzoek wordt bepaald door het gedrag van de onderzoeker. Een middel om goed gedrag van de onderzoeker te bevorderen is het maken van een gedragscode. De HBO-raad heeft in 2009 aan het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek gevraagd met een voorstel voor een gedragscode te komen. Dat voorstel is 1 september 2010 verschenen.

3. Validatie en review

Tijdens en vlak na het onderzoek kan de onderzoeker veel doen om te zorgen dat het eindresultaat voldoet aan inhoudelijke kwaliteitscriteria. Zo kan de onderzoeker het onderzoek valideren. Valideren is een proces waarin wordt nagegaan of het onderzoek daadwerkelijk tegemoet komt aan de behoefte van de gespecificeerde doelgroep.

Er wordt geverifieerd dat de probleemstelling en het beoogde resultaat haalbaar zijn en gewenst worden door de mensen in de praktijkcontext. Validiteit garandeert dat je niet alleen een 'oplossing' hebt, maar ook één die werkt.

'Komt het onderzoek daadwerkelijk tegemoet aan de behoefte van de doelgroep?'

Maar ook al is een resultaat of oplossing valide, dan is het nog de vraag of het resultaat deugt en of het kwaliteit heeft. Hoe moet dat worden vastgesteld? Iets kan bijvoorbeeld prima werken in de praktijkcontext, maar ethisch niet toelaatbaar of niet duurzaam zijn. Geregelde reviews door experts tijdens het onderzoeksproces kunnen helpen die kwaliteit te garanderen. Daarbij worden expliciete kwaliteitskenmerken gebruikt die in een review worden meegenomen. Natuurlijke momenten voor een review doen zich voor na het schrijven van het onderzoeksplan, halverwege het onderzoek en vlak voor het einde.

Reviews tijdens het onderzoek kunnen worden aangevuld met een peer review op het onderzoeksverslag. Peer review is een methode om de kwaliteit van publicaties kritisch te laten bekijken door gelijken. Peer review is uitgegroeid tot een methode waarmee uitgevers de kwaliteit van hun tijdschriften veilig stellen.

4. Gebruiken van kwaliteitscriteria

Bewust gebruik maken van kwaliteitscriteria tijdens het onderzoek helpt om de kwaliteit van onderzoek te vergroten. Maar aan welke inhoudelijke kwaliteitscriteria moet het praktijkgerichte onderzoek voldoen? Het debat hierover is volop gaande. Bijdragen zijn onder meer geleverd door het *Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek*, door de jury van het Kennisproduct van het jaar en door Andriessen & Van Weert³.

5. Prestatiemeting en beoordeling

Het meten van de onderzoeksprestaties van onderzoekers, lectoren, lectoraten, kenniscentra en hogescholen is een manier om de kwaliteit van onderzoek in het hbo te monitoren. Er zijn verschillende methoden om de prestaties te meten, zoals een citatie-index, classificatie en ranking. Daarnaast wordt in het hbo geëxperimenteerd met andere vormen van prestatiemeting zoals de SciQuest methode⁴. Deze methodiek is oorspronkelijk ontwikkeld om de performance van wetenschappelijk onderzoek in haar maatschappelijke context te bepalen.

6. Kwaliteitszorgsystemen

In oktober 2007 heeft de HBO-raad het Brancheprotocol kwaliteitszorg Onderzoek(BKO) 2009-2015⁵ vastgesteld. Hierin wordt uitgegaan van drie lagen: de interne kwaliteitszorgsystemen van de instellingen, de externe validatie van de interne systemen en een landelijke monitoring. Wat betreft de interne kwaliteitszorg van het onderzoek kunnen de hogescholen, binnen het kader van het BKO, een eigen kwaliteitszorgsysteem inrichten.

7. Toezicht op kwaliteitszorg

Een van de afspraken uit het door de hogescholen vastgestelde *Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek* is dat de kwaliteitszorg van de hogeschool wordt geëvalueerd en gevalideerd door een door de HBO-raad ingestelde onafhankelijke commissie. Dit is de Validatiecommissie Kwaliteitszorg Onderzoek⁶. Deze commissie evalueert en valideert het kwaliteitssysteem op instellingsniveau voor een periode van zes jaar.

Zichtbaar maken van kwaliteit van Open Access publicaties

De kwaliteit van praktijkgericht onderzoek bevorderen kan dus op vele manieren. Bovenstaand overzicht maakt duidelijk dat er veel initiatieven zijn om de kwaliteit van het onderzoek daadwerkelijk te verhogen.

³ Andriessen, D. en Van Weert, T. (2008) *Kwaliteitszorg voor praktijkgericht onderzoek aan hogescholen*. Onderzoek van Onderwijs, vol. 37, juni, pp. 27-31.

⁴ www.sciquest.com

⁵ www.hbo-raad.nl/hbo-raad/publicaties/doc_view/4-brancheprotocol-kwaliteitszorg-onderzoek-bko-2009-2015?tmpl=component&format=raw

⁶ www.vkohogescholen.nl

Binnen het SURFshare-programma van SURFfoundation spitst het onderwerp kwaliteit zich toe op het zichtbaar maken hiervan. Bij onderzoeksresultaten die vrij toegankelijk (Open Access) zijn is dit om twee redenen belangrijk. Allereerst omdat de kwaliteit van publicaties – en daarmee ook van het onderzoek – door de vrije toegang door iedereen te beoordelen is. De tweede reden is dat niet iedereen in staat is om de kwaliteit van een publicatie te beoordelen. Dit vergt een tijdsinvestering en ook een zekere expertise. Daarom wordt er gewerkt aan methoden die de kwaliteit van publicaties snel en gemakkelijk inzichtelijk maken.

In het pilotproject Herkenbaarheid van Vindbaarheid (zie kader) wordt een dergelijke methode uitgewerkt. Daarnaast voert SURFfoundation een verkennend onderzoek uit naar andere mogelijkheden en kansen op dit terrein.

Op basis van de in dit hoofdstuk genoemde manieren om kwaliteit te verbeteren en op basis van de lopende initiatieven zijn aanbevelingen geformuleerd voor het borgen van de kwaliteit van onderzoekresultaten die via Open Access worden ontsloten. De aanbevelingen richten zich op vier partijen: hogescholen, lectoren & onderzoekers, de HBO-Raad en SURFfoundation. De voortgang van de wegen die bewandeld worden, zal bijgehouden worden op de wiki.

De wiki waarop dit hoofdstuk is gebaseerd is samengesteld door: Daan Andriessen, lector bij Hogeschool Inholland en lid van het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek en Annelies de Jeu en Hilleke van der Reijden, beide beleidsmedewerkers bij Hogeschool Utrecht

**'Herkenbaarheid en vindbaarheid',
een project van het Kenniscentrum Arbeid van de
Hanzehogeschool Groningen**

Ben Emans

Uit de Nederlandse hogescholen komt een gestage stroom van kennisproducten voort, zoals onderzoeksverslagen, op schrift gestelde lezingen, scripties van studenten en opiniërende artikelen. Een deel van die producten wordt gepubliceerd als brochure, boek, boekhoofdstuk of tijdschriftartikel, een andere deel wordt in eigen beheer gepubliceerd, en nog een ander deel blijft ongepubliceerd. Om al dit soort materiaal zo toegankelijk mogelijk te maken voor wie er maar belang in stelt, experimenteert het Kenniscentrum Arbeid van de Hanzehogeschool Groningen, het KCA, met zijn kennisbank en website in het project 'herkenbaarheid en vindbaarheid'.

Een van de belangrijkste aandachtspunten bij dat project is de kwaliteit van de kennisproducten. Kenniszoekers moeten er van op aan kunnen dat de geëtalende producten deugdelijk en de moeite van het exploreren waard zijn. Van sommige producten is de deugdelijkheid bij voorbaat boven elke twijfel verheven, bijvoorbeeld als het als artikel in een respectabel tijdschrift verschenen is. Maar dat is lang niet altijd het geval. Vandaar dat het KCA is gaan experimenteren met een redactie-procedure die – onder meer – moet garanderen dat al het geëtalende aan de maat is. Volgens die procedure worden alle kennisproducten onderworpen aan een kwaliteits-check. De lectoren van het KCA en andere experts treden als reviewers op. Ze voeren die check uit, terwijl een eindredacteur het proces bewaakt en de uitkomsten ervan verwerkt.

Het experiment is nog in volle gang, maar twee lessen kunnen er al uit geleerd worden. Les één is dat het allemaal makkelijker gezegd is dan gedaan. Het uitvoeren van de kwaliteitscheck vergt nu eenmaal een zekere discipline. Dat is een reden om het review-werk zo eenvoudig mogelijk te houden. Les twee is overigens dat de reviewers, als ze zich eenmaal aan hun taak zetten, er weinig moeite mee hebben. In veel gevallen is het een kwestie van constateren dat een kennisproduct simpelweg niet in de etalage moet, bijvoorbeeld omdat het teveel het karakter heeft van een hand-out bij een lezing die alleen begrijpelijk is voor mensen die de lezing gevolgd hebben. Aldus wordt het kaf van het koren gescheiden, wat al een stap in de goede richting is. In andere gevallen komt het neer op de constatering dat er met de inhoud van het gereviewde kennisproduct niets mis is, maar dat er iets schort aan de afwerking, bijvoorbeeld omdat de titel weinig inzichtgevend is, of omdat een dekkende samenvatting ontbreekt. In dat geval verhelpt de eindredacteur dergelijke manco's.

Vermoedelijk is de les die uit het experiment geleerd gaat worden die van een verdere vereenvoudiging van de procedure, zodanig dat er iets ontstaat waar andere kenniscentra ook baat bij kunnen hebben. De ultieme test krijgt de vorm van een bezoekerstevredenheidsonderzoek van de nieuw in te richten website van het kenniscentrum, waar de kennisproducten die de reviews doorstaan hebben geëtalend worden, inclusief de kwaliteitsaanduidingen die ze verdienen. Ongetwijfeld leidt dit tot verdere bijstellingen, waarschijnlijk vereenvoudigingen, van de procedure.

Ben Emans is lector bij het Kenniscentrum Arbeid van de Hanzehogeschool Groningen